

O IVANU VEČENAJU U POVODU STOTE OBLJETNICE ROĐENJA

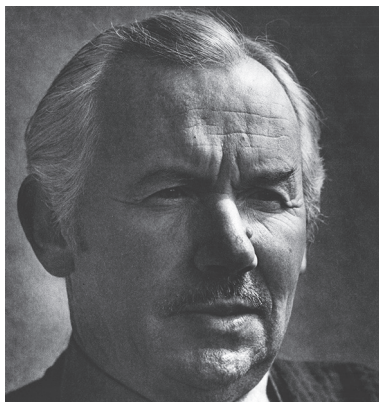
Intervju Kristine Olujić Ježić s Vladimirom Crnkovićem,
povjesničarom umjetnosti i dugogodišnjim ravnateljom
Hrvatskoga muzeja naivne umjetnosti

Vladimir Crnković, Zagreb - Kristina Olujić Ježić, Zagreb

• *Večenaj je pripadao Hlebinskoj školi, a rastom svoje umjetnosti stvorio je vrlo osebu-
jan i svagda prepoznatljiv stil. U čemu je bila
specifičnost njegove tematike i poetike, a u
čemu je iskazivao srodnost i bliskost s drugim
slikarima podravske naivne umjetnosti?*

Ivan Večenaj klasik je hrvatske i svjetske
naive te jedan od najjementnijih figura-
tivnih slikara moderne sakralne umjetnosti
20. stoljeća. Usuđujem se konstatirati da mi
zapravo nismo još ni dovoljno svjesni šireg
značenja i vrijednosti njegova opusa, jer je
niz najvršnjih djela još izvan našega vido-
kruga, u brojnim privatnim evropskim i ame-
ričkim kolekcijama i galerijama. Podsjetimo:
Ne može neki opus biti umjetnički relevantan
unutar jedne grupacije, pokreta ili nacionalnih okvira a da ne bude istodobno
relevantan u kontekstu najširih svjetskih događanja.

Kada izričem ovakve visoke vrijednosne ocjene, pomišljam ponajprije na
Večenajevе slike sakralne, biblijske tematike, dramatične prizore iz Starog i Novog
zavjeta. U tim se djelima Krist rađa u Goli, Sveta obitelj bježi kroz snježni podrav-
ski krajolik, Posljednja se večera događa u vlažnoj panonskoj šumi, Judinu izdaju

*Ivan Večenaj / Tišlarov (Gola,
18.05.1920 – Koprivnica, 13.02.2013;
fotoportret: Mitja Koman oko 1975.)*

vidimo u sumračnu krajoliku, pod ogoljelim granama, Krist je razapet u međudravnim pustim prostranstvima, a evanđelisti sa svojim amblemima prikazani su pokraj razlivenih voda ili u zasniježenu krajoliku itd. Umjetnik tu svjedoči o univerzalnom u lokalnom te o lokalnom u univerzalnom. Podrijetlo tih vizija otkrivamo u pričama koje je slikar slušao još u najranijem djetinjstvu; to su recidivi pučke, kolektivne maštovitosti u kojoj je sve moguće i gdje ništa ničim nije omeđeno; pritom je sve preneseno u krajnje individualni i moderni likovni izričaj. Tradicijski elementi i značenja ustupili su mjesto novoj, vrlo osobnoj simbolici i mistici. Umjetniku je pritom mističnost važnija nego sakralnost. Ukratko, kršćanska tematika te dramatičnost i mirakuloznost najvažniji su inovativni doprinosi Ivana Večenaja našoj i svjetskoj umjetnosti 20. stoljeća.

Pitate, nadalje, u čemu otkrivamo njegovu bliskost s ostalim slikarima podravske naive? Započeo je temama iz seoskoga svakodnevnog života: sijačima, oračima, kopačima na njivama, žeteocima, beračima kukuruza, čuvarima svinja i krava, plesovima, sajmovima, vjenčanjima, sprovodima. To su prizori kojima on posvjedočuje da nikada nije izgubio neposredan dodir sa životom svoga malog i uskog podravskog zavičaja: bilježi davno uspostavljen sklad između čovjeka i prirode. Njegovi brojni podravski pejzaži žive istinskim dahom poezije, to su prizori podjednako realni i izmaštani, često prepuni vedrine i radosti, slike života što je magično transformiran u poeziju. Njegova bujna fantazija omogućuje mu da u zimskim pejzažima, prepunim snijega, listaju zelene, crvene i žute šume, pojavljuju se ljubičaste i zelene krave, plavi pijetlovi, umjetnikovi susjedi, stvarni i izmaštani, njihove fizionomije, kretnje i običaji te visoko nebo i pokatkad kolut Sunca. Sve to uvjerljivo svjedoči o njegovoj čudesnoj imaginaciji i mogućnostima izmišljanja priča, o njegovu natprosječnu talentu i ingenioznim rješenjima. Već je odavna uočeno također kako Večenajeve slike, osim umjetničkih, imaju i veliku dokumentarnu vrijednost – to su vjerodostojna i dojmljiva svjedočanstva o prošlom životu naših ljudi i krajeva. Ako se tomu pridoda i njegova fascinantna i bravurozna tehnika slikanja na staklu, upravo su to njegove dodirne točke s tečevinama Hlebinske škole odnosno podravske naive.

• *Kada ste upoznali Večenaja, u kakvu ste bili odnosu s njim, kakva je bila Vaša suradnja? Imate li kakve anegdote vezane uz njega i Vaše brojne susrete?*

Ivana Večenaja upoznao sam sredinom ožujka 1968, od kada je trajala naša suradnja koja se kretala u amplitudama, od bogatijih do posnijih godina – naše druženje i obostrano uvažavanje te, usuđujem se kazati, naše osebusno nikad i ničim poremećeno prijateljstvo. Večenajeve su slike bile na svim mojim važnim autorskim skupnim izložbama – od Von der Heydt-Museuma u Wuppertalu i u Kunsthalli Bremen 1968. do kritičke prezentacije hrvatske naive u Museum of Fine Arts u St. Petersburgu, na Floridi 2000, te monografske izložbe *Umjetnost*

Hlebinske škole što bijaše otvorena 2005. u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu. U veliku luku između tih desetljećima udaljenih projekata, Večenajeva sam djela izlagao u više evropskih gradova i u Japanu. – Godine 1984. dogovario sam s umjetnikom izdavanje njegove monografije u okviru biblioteke *Slikari podravsko-ga kruga*, u kojoj sam do tada bio objavio dvije knjige – o Draganu Gažiju (1983) i o crtežima Ivana Generalića (1984). Nažalost, projekt Večenajeve monografije nikada nije odmakao dalje od pripremnih radova.

Dolaskom u Hrvatski muzej naivne umjetnosti, u svibnju 1998, započinje novo razdoblje u mom profesionalnom životu, što mi je omogućilo realizaciju brojnih projekata i sudjelovanje u različitim medijima, što mi do tada, kao slobodnom likovnom kritičaru i povjesničaru umjetnosti, najčešće nije bilo dostupno. Ponosim se, primjerice, i time, neskromno ću istaknuti, da je za mog djelovanja u toj instituciji nabavljeno više kapitalnih Večenajevih djela (spomenut ću samo dva: *Pupavu Janu*, 1962. i *Evandeliste na Kalvariji*, 1966).

Već od prvog susreta s tim majstorom bio sam istinski fasciniran magijom njegovih slika, njihovom ljepotom, bajkovitošću, fantazmagoričnošću i dramatičkom te pikturalnom neprispodobivošću. U svih proteklih pedeset i više godina moja fascinacija Večenajevom umjetnošću nije ničim i nikada bila dovedena u sumnju; naprotiv, u svakom novom susretu s tim djelom otkrivao sam svagda nova, sve slojevitija i dublja značenja, pronalazio sve brojnije argumente za opravdanje visoke vrijednosti tog opusa.

Pitate za neku anegdodu, neku karakterističnu zgodu. Ima ih, dakako, sijaset, ali zasigurno je najrječitija ona s povratka iz Sjedinjenih Američkih Država u Evropu, poslije otvorenja izložbe u St. Petersburgu 2000. godine, gdje sam proveo s Večenajem, Mijom Kovačićem i Josipom Generalićem sedam nezaboravnih dana. Dakle, na noćnom letu, na povratku u domovinu, od Miamijsa do Pariza, Večenaj je u trgovini *Duty Free* kupovao satove za svoju brojnu unučad. To mi je ostalo duboko usječeno u pamćenje jer, s jedne strane, zorno svjedoči o tom umjetniku kao čovjeku, brižnu djedu i *pater familiasu*, s druge budi sjećanja na Večenaja kozera, čovjeka sklonog šali, elokventnog, duhovitog i šarmantnog, koji nas je tih dana, a osobito te noći u avionu, istinski razveseljavao, katkad do suza. Ta kupnja satova pretvorila se naime u dugotrajan ritual, ne samo po tomu što je svaki član obitelji morao dobiti drukčiji sat, po obliku i boji, s obzirom na dob, je li bio namijenjen ženskom ili muškom članu, pa je sve pomno i dugotrajno birao, a karakteristična bijaše i po načinu kako je kupovao. Stalno je pokušavao ishoditi što povoljniju cijenu, obraćajući se stjuardesi na hrvatskom, dapače golskom narječju, a ona mu je, naravno, odgovarala na engleskom. Najkomičnije u svemu bijaše ne samo to da su se njih dvoje odlično razumjeli, nego su i sve nas, ostale (su)putnike, dobro zabavili. Nezaboravan bijaše i njihov oproštaj, u Parizu,

sljedećeg jutra, neposredno prije nego što smo napustili zrakoplov – uz zagrljaj i prijateljski poljubac. Završno moram spomenuti da je spomenuta stjuardesa bila najstarija aktivna članica Američkog udruženja stjuarda i stjuardesa kojoj su tada bile 84 godine, što znači da je bila četiri godine starija od našeg umjetnika.

• *Večenaj je skupljao jezično i etnografsko blago Podravine. Što nam možete o tome podrobnije posvjedočiti?*

Večenaj je objavio sedam knjiga zapisa i pjesama, narodnih legendi, poslovice, pripovijesti i običaja, jedan roman te dijalektalni rječnik svoga rodnog mjesta, Gole, u kojem je proveo cijeli život. Taj rječnik, iznimno vrijedna knjiga, sadržava više od 10.000 riječi. Zar već i sâm taj podatak, njegov interes za književnost i lokalno jezično blago, ne govori vrlo znakovito o njegovoj iznimnosti i fascinirajućoj duhovnosti?

U staroj roditeljskoj kući, u kojoj je rođen, stvorio je relevantnu etno-zbirku s brojnim primjerima tipično lokalnog, rustična seoskog namještaja iz 19. i početka 20. stoljeća, sa svakodnevnim predmetima: ormarima, krevetima, drvenim stolovima, stolicama i klupama, škrinjama, posuđem, ćupovima, odjećom, obućom, narodnim nošnjama, tkaninama. U njoj je i oruđe za poljodjelske radove: grablje, vile, kose, srpovi itd. Podsjetio bih da je Večenaj u mladosti izučio tkalački zanat te se bavio tkanjem i, ako me sjećanje ne vara, u toj je kući i njegov stari tkalački stan. Stoga nije čudno da na njegovim brojnim slikama susrećemo stare seoske kuće i njihove interijere, stare običaje, crkvice i kapelice, bunare, likove u narodnim nošnjama, krave ili konje upregnute u kola ili saonice, ukratko prizore patrijarhalnoga, primitivnog i siromašnog života Podravine – Podravine iz prošlosti, Podravine iz sjećanja i Podravine iz zamišljaja. Upravo se na tom primjeru vidi kako se rađaju određene bajke i određena bajkovitost.

• *Kakva je bila njegova reputacija za života u Hrvatskoj, a kakva mu bijaše međunarodna reputacija? Je li on jedan od naših najuspješnijih naivaca i je li Večenaj bio svjestan svoje vrijednosti, je li bio tašt, samozatajan ili nešto između tih krajnosti?*

Koliko je Večenaj bio cijenjen i poštovan kao umjetnik svjedoči da je bio upoznao brojne ugledne političare i kulturne djelatnike, spomenimo tek nekolicinu najpoznatijih: bio je predstavljen predsjedniku Jugoslavije Josipu Brozu Titu, predsjedniku Republike Hrvatske Franji Tuđmanu, u Goli ga je posjetio, u njegovu domu, predsjednik Stjepan Mesić, u Rimu ga je primio predsjednika Talijanske Republike Giuseppe Saragat, u Vatikanu papa Pavao VI, potom papa Ivan Pavao II, bio je predstavljen britanskoj princezi Margareti za njezina službena posjeta Zagrebu, u Monacu je predstavljen princu Rainieru III. i njegovoj supruzi Grace Kelly itd. Intenzivno je surađivao s nizom uglednih hrvatskih i stranih kritičara i povjesničara umjetnosti: Grgom Gamulinom, Otom Bihalji-Merinom, Josipom

Ivan Večenaj: "Dobrota i zloba", 1966.

Depolom, Marijanom Špoljarom, Tonkom Maroevićem, književnicima Gustavom Krklecom, Božicom Jelušić i drugima. Njegovo poznanstvo s Yullom Brynnerom, pošto su se upoznali 1968, preraslo je u legendu: veliki je glumac bio strastven kolekcionar Večenajevih slika, posjetio ga je u Goli, a naš je umjetnik sa suprugom bio njegov gost u Americi, u Kaliforniji. Večenaj je to duhovito parafrazirao riječima: "Hoolywood u Goli".

Pitate je li on jedan od naših najuspješnijih "naivaca"? Odgovor je, dakako, potvrđan, uz Ivana Generalića, Rabuzina i Miju Kovačića on ne samo da je jedan od najuspješnijih, najpoznatijih i najpopularnijih nego je i jedan od najvećih umjetnika – i to ne samo Hlebinske škole i hrvatske naive nego i našega te svjetskoga modernog slikarstva. I to usprkos tomu što uvijek nije uspijevao odolijevati pritisku tržišta i brojnim narudžbama. Međutim, Večenajeva vrhunaska antologija

to zorno i nepobitno potvrđuje. Spomenut ću samo jednu sliku: *Dobrotu i zlobu* iz 1966. godine, remek-djelo umjetnosti 20. stoljeća za koje se, nažalost, ne zna gdje je. I još jedna znakovita konstatacija: više je njegovih vrhunskih slika u Njemačkoj nego u Hrvatskoj.

Pitate i je li bio svjestan svoje veličine, je li bio svjestan značaja svog djela? Odgovor je također nedvosmislen. Naravno da je bio svega toga svjestan, i to duboko svjestan, svjestan što je sve postigao, a sve što je postigao postigao je svojim umijećem, svojom radinošću, svojim talentom i vjerom u svoje stvaralaštvo. Znao je da je iznimna osobnost, znao je da ga se u svijetu možda čak i više cijeni nego u vlastitoj sredini. Konstatacija koju sam netom citirao – *Hoolywood u Goli* – vrlo je znakovita i s razloga jer bjelodano svjedoči kako je “Svijet” dolazio u Podravinu i Golu radi Večenaja, a da Večenaj nije obilazio brojna “vrata” u “velikom Svijetu” ne bi li u njega bio propušten. Tko je sve dolazio u Golu radi njega, tko je sve posjećivao njegove izložbe, kako je građena njegova karizma, o svemu tome valjalo bi podrobnije raspravljati, ali ostavimo to za neku drugu prigodu. Moje iskustvo u vezi s Večenajevim stvaralaštvom, osobito iz razdoblja dok sam djelovao u Muzeju naive, u tom je vrlo signifikantno. Zato i mogu s punim uvjerenjem završiti ovaj razgovor konstatacijom kako vrijeme istinskoga i šireg prepoznavanja njegove umjetnosti tek dolazi.